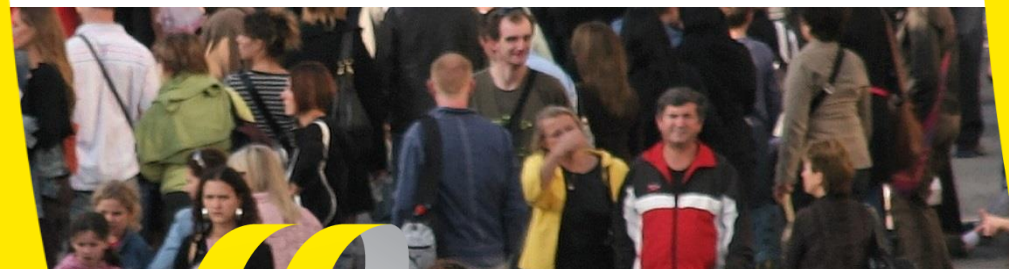

Efficiënt energiegebruik industrie en MKB

Frans Rooijers

CE Delft

- Onafhankelijk onderzoek en advies sinds 1978
- Energie, transport en grondstoffen
- Economische, technische en beleidsmatige expertise
- 50 medewerkers

Opdrachtgevers: Overheden (EU, ministeries, provincies, gemeenten), bedrijven, brancheorganisaties en milieuorganisaties

Zie onze publicaties op www.ce.nl of @CEDelft

CE Delft - Industrie

1. Europese projects voor EC: EED for industry
2. Factsheets voor NL overheid: energiebesparing industrie
3. Ontwikkeling NL industrie >> 2050
4. Energy scans voor grote industrie: TRIZ
5. Procesinnovaties industrie: intensiveren, membranen, elektrificatie
6. Energie opslag en flex - waterstof, P2H, P2G & P2P
7. Product ontwikkeling support - Keramische membranen, fuel cells, pyrolyse
8. Wegnemen belemmeringen bio-grondstoffen

Industrie en gebouwde omgeving - Zuid Nederland

- Circulaire economie Zeeland (Thieu van Mierlo -24 oktober in Middelburg)
  - Mogelijkheden bio-energie rondom kanaal Gent - Terneuzen
- Afvalbeprijzing - OVAM
- Biomassakansen voor Zeeuwse economie
- Van eten naar weten - voedselverspilling voor Vlaamse Overheid

- Energie 2050 provincie Noord-Brabant
- Aardgasloos verwarmen, binnenkort provincie Limburg + Enexis
- Business case analyse Mijnwater - Heerlen

Inhoud

Energie-efficiency in de industrie:

- Energiegebruik
- Besparingsmogelijkheden
- Waarom gebeurt het niet?
- Hoe op te lossen?

Maar eerst kort over MKB

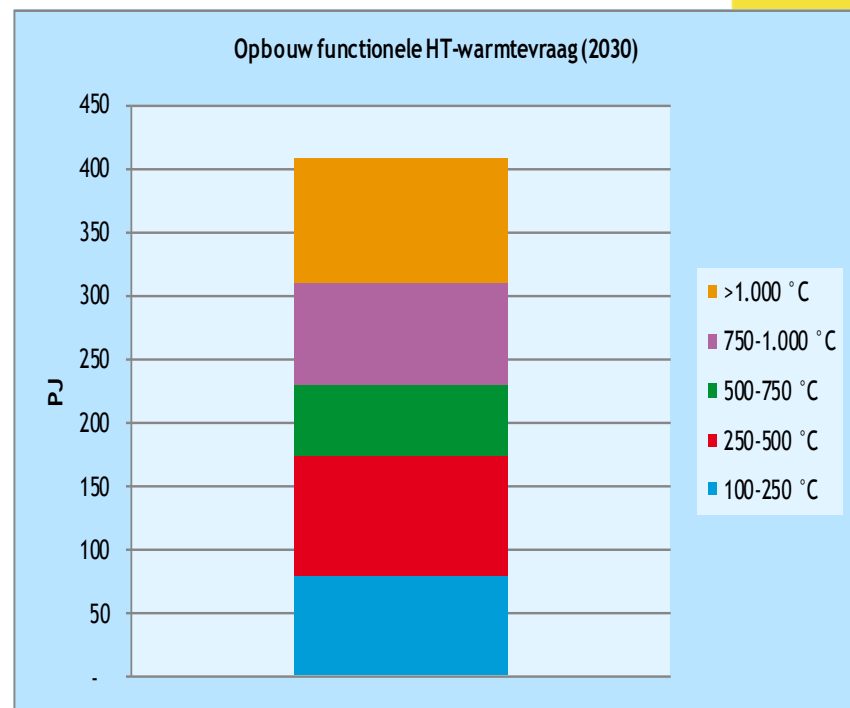

MKB

- Energie is geen leidend thema
  - Energiekosten zijn slechts enkele % van omzet
- Lijst met tien succesvolle maatregelen
- Handhaving via installateurs, adviseurs onder supervisie gemeenten

HT-warmte (industrie)

- Ongeveer 15% energievraag (exclusief elektriciteitssector)
- Energiebesparing gaat langzaam
- Energiegebruikers betalen voor de werkelijke prijs
  - Soms hoog, soms laag
  - Kansen voor duurzame elektriciteit (power-to-heat)
- Warmtekracht verdwijnt geleidelijk
- **Uitdaging is reductie CO₂ + behoud concurrentiepositie**

Industriële warmtevraag naar sector/temperatuur

> 50% voor hoge temperatuur (HT) ondervuring/conversie;

Ongeveer $\frac{2}{3}$ in drie sectoren, bij ongeveer 11 bedrijven

Vraag naar functie:

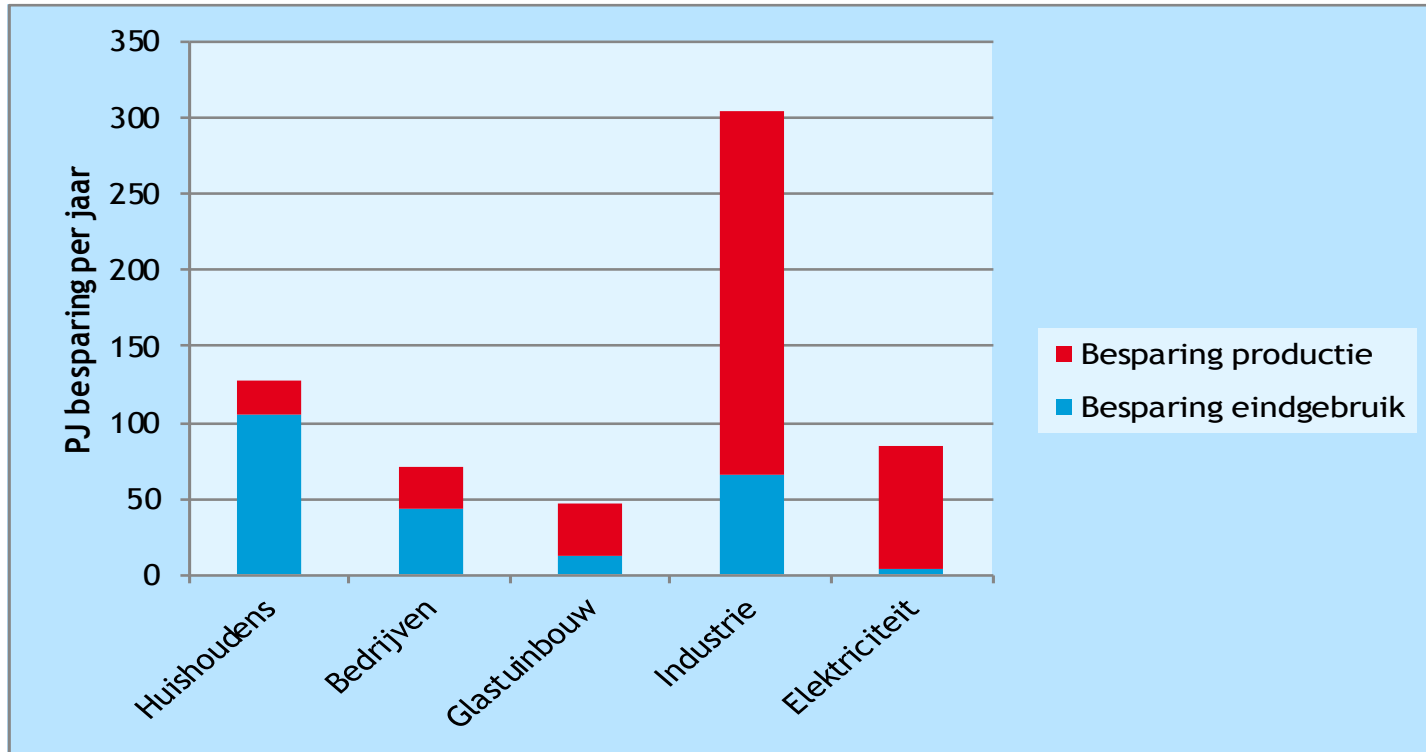
- 140 PJ/jaar destillatie
- 80 PJ/jaar drogen
- $T > 500^{\circ}\text{C}$ = ondervuring

	CBS, 2013		Naar temperatuurniveau $^{\circ}\text{C}$, CBS, 2006 en naar eigen inschatting				CO2-emissie, Mton/jaar
	totaal	waarvan stoom uit WKC	<100	100-250	250-500	>500	
chemie	257	88	13	28	69	147	12,1
raffinage	140	23	0	0	60	80	8,9
	397	111	13	28	129	227	21,0
basismetaal ferro	69	2,7			3	67	3,8
basismetaal non-ferro	3	0,0				3	0,2
metaalproducten	12	0,1	6			6	0,6
	84	3	13		3	68	4,6
papier en karton	17	11		17			0,7
V&G	52	17	26	27			2,7
textiel	3	0,5	3				0,2
bouwmaterialen	18,5	0,3		1		17	1,1
overige industrie	10	0,2			6	4	0,6
	101	28	29	45	6	21	5,3
	582	142	54	73	138	316	30,8

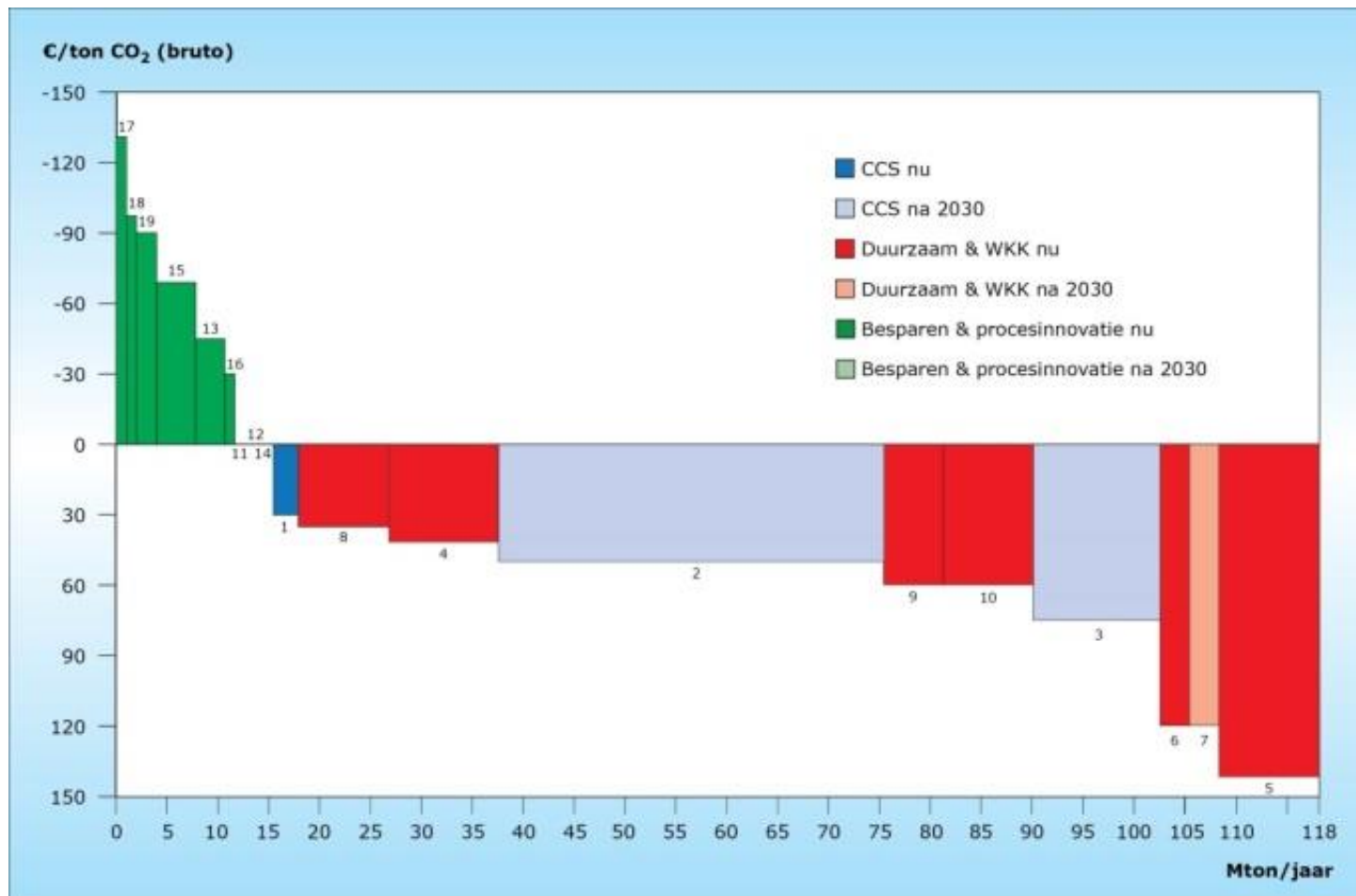
Stoom uit WKC > 50% warmtevraag < 500°C

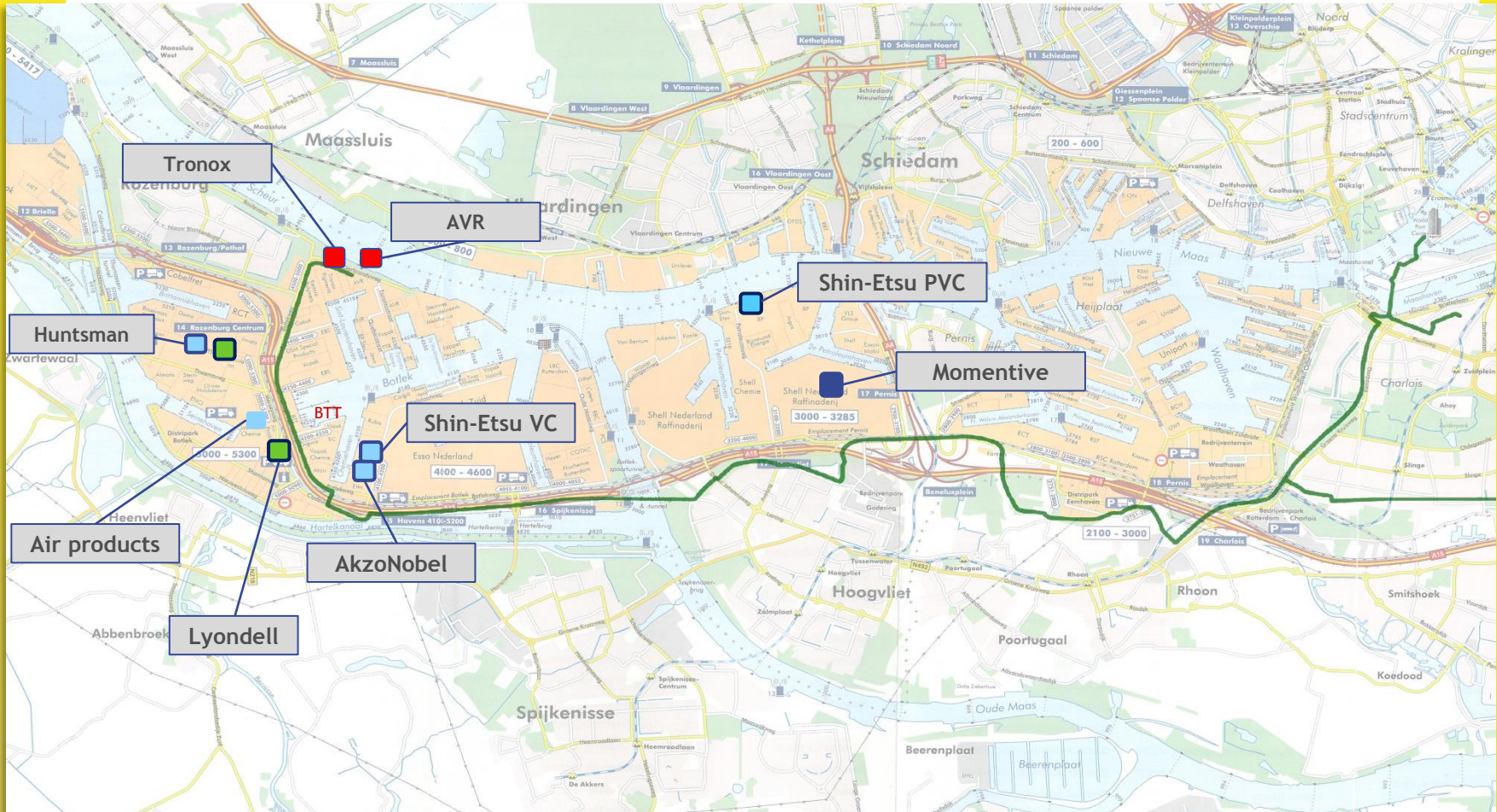
Vooral in de industrie nog veel potentieel

Potentie en kosten CO₂-reductie

Ketenprojecten chemische industrie

Ketenprojecten energie-efficiency industrie:

- Chloor VC (AkzoNobel, Shin Etsu, AirProducts, Huntsman, Wavin)
- Tronox (Titanium-dioxyde)
- Lyondell (PO, PS)
- Momentive (Epoxyharsen)

Ketenproject raffinaderijen

Besparingspotentieel in petroleumketen: 12-37 PJp

Geïdentificeerde besparingsopties

		Benutting reststromen	Inzet biomassa	Benutting warmte	Benutting CO ₂	Producten
Chloor/PVC	25	✓	✓	✓✓ (Verwarming pekelwater, stoompijp)		✓
Tronox	5	✓✓ (Hergebruik TIO ₂ -slurry)	✓ (Biocokes)	✓	✓	
Lyondell	Ca. 25	✓	✓	✓		✓
Momentive	3	✓	✓			
Raffinaderijen	Ca. 20		✓	✓	✓	

✓/✓✓ Vervolgstep in gang gezet/implementatie gaande

Kanaal Gent Terneuzen

HT-warmteopties voor lagere CO₂-emissie

1. Procesvernieuwing
2. CO₂-vrije energiedragers:
  - Aardgas:
    - decentrale WKK's op basis van aardgas
    - aardgas CCS
  - HT-warmte uit elektriciteitscentrales (kolen- en gas met CCS)
  - Biomassa:
    - vaste biomassa
    - decentrale WKK's op basis van biomassa of groen gas
  - Elektrische verwarming.
- Forse CO₂-reductie alleen door procesvernieuwing, aardgas + CCS, biomassa
- Instrumenten nodig om industrie in transitie te krijgen zonder concurrentiepositie aan te tasten

Laaghangend fruit in de industrie

	Maatregel	Typerende investering	Typerende besparing	Typerende terugverdientijd
1	Isolatie van appendages	100-600 € per appendage	85-95%	< 1 jaar
2	Periodieke thermografische inspectie van isolatie	€ 6.000 per inspectie/rapportage	Per inspectie 200.000 m ³ gas/jaar	< 2 jaar
3	Tankdakisolatie	€ 80-120/m ²	40-70%	1-4 jaar
4	Frequentiegeregelde pompen	100-600 €/kW, indien nodig: kosten voor bekabeling tot ca. € 10.000	20-50%	< 2 jaar
5	Frequentiegeregelde ventilatoren	100-600 €/kW, indien nodig: kosten voor bekabeling tot ca. € 10.000	20-50%	Ca. 3-4 jaar
5a	Idem bij luchtkoelers			
6	Periodieke reiniging luchtkoelers	Ca. € 1.000/reiniging van Air fin bank	20-40%	< 2 maanden
7	Hoogrendement stoomketel, met rookgascondensator	€ 20-30/kW geïnstalleerd vermogen	5-10%	1-2 jaar
8	Onderhoud en vervanging condenspotten	Vervanging ca.: € 500/condenspot	10%	1-2 jaar
9	Perslucht: ultrasone lekdetectie	Ultrasoon detector: ca. € 2.000	5-30%	1-12 maanden
10	E-zuinige HF-verlichting	€ 60/armatuur (bijplaatsen HF-voorschakelapparaat)	30-50%	2-3 jaar

Voorbeeld 1: Luchtkoelers

- Veel luchtkoelers draaien op constant toerental
- 's Winters is dat niet nodig, omdat het dan kouder is
- Frequentieregeling levert ca. 25% besparing
- Terugverdientijd 1-3 jaar
- Besparingspotentieel: ca. 60 miljoen kWh, ofwel 15.000 huishoudens

Voorbeeld 2: Verlichting in bedrijfshallen

- In 60% van de bedrijfshallen is nog steeds 'gewone' TL-verlichting
- Ca. 40% besparing met HF (hoogfrequente) TL-verlichting
- Terugverdientijd ca. drie jaar

Voorbeeld 3: Frequentieregelde pompen

- Pompen staan voor ca. 20% van het elektriciteitsgebruik in de industrie
- Meeste pompen zijn uitgerust met een smoorklep, met moderne frequentieregelde pompen is 20-40% besparing mogelijk
- Terugverdientijden < twee jaar #

Kosten zijn hoger in geval bekabeling/explosiebeveiliging nodig is

Hobbels

- Prioriteit ligt primair bij het productieproces, niet bij energiebesparing
- Tekort aan technisch geschoold personeel, vaak weinig tijd, kennis over nieuwe technieken niet altijd aanwezig
- Vanuit bedrijfszekerheid keuze voor bekende, vertrouwde technieken
- Beslissingen worden vaak buiten Nederland genomen, terugverdientijden moeten lager zijn dan 2-3 jaar

Mogelijke ontwikkeling tot 2020/2030 (studie voor PBL)

Beperkte daling per eenheid product
 Maar ook beperkte economische groei
 → netto veelal nauwelijks verandering

Ook al heeft energie groot aandeel
 productiekosten grootverbruikers

Enige (mogelijke) significante effecten:

- Sluiten klinkeroven ENCI
- Mogelijke sluiting 1-2 raffinaderijen

	in 2013		in 2030	
	totaal	waarvan stoom uit WKC	maximaal	minimaal
chemie	257	88	277	277
- organische basischemie	175	58	194	194
- kunstmest	22		23	23
- overige chemie	59	29	59	59
raffinage	140	23	126	97
basismetaleel ferro	36	3	38	38
basismetaleel non-ferro	3	0,01	3	3
metaalproducten	12	0,1	13	13
papier en karton	17	11	17	17
V&G	52	17	50	50
textiel	3	0,5	3	3
bouwmaterialen	18	0,3	18	18
overige industrie	10	0,2	10	10
	548	142	555	526

Ter info:

	2012	2020	2025	2030
IEA crude oil imports (\$/barrel)	109	120	127	136
Aardgasprijs (€/GJ)				
Kolenprijs				
CO ₂ prices in the EU ETS (€/tCO ₂)	5	10	15	20
Jaartijksse groeivoeten Nederlandse economie		2013-2020	2020-2025	2025-2030
		1,50%	1,70%	1,30%

Kansen voor significante besparingen

Opties voor 100-110 PJ/jaar besparing

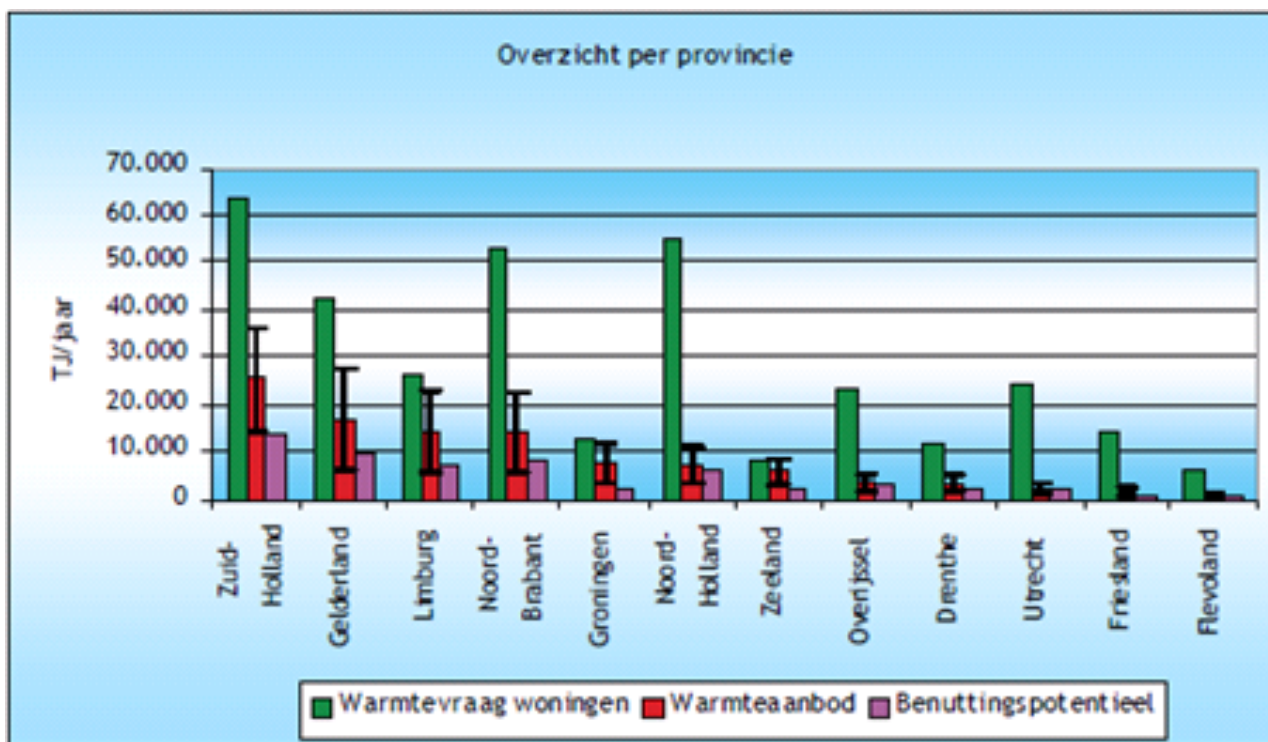
Maar aanvullend beleid nodig

		Omvang in NL, Mton CO ₂ / jaar	Besparing		Kosten, €/ton CO ₂	Beschik- baar in
			PJ/jaar	percentage huidig gebruik		
chemie	Procesintensificatie chemie	1,6	24		0	nu - 2030
- organische basischemie						
- kunstmest	Sorption enhanced reactors	n.b.				
- overige chemie	Innovatieve destillatie chemie	0,5	8		0	nu - 2030
raffinage	Verbeteringen raffinaderijen	1,1		10%	-30	nu
	Warmte geïntegreerde destillatie, Dividing Wall Column		15 - 20	tot 30%		
basismetaleel ferro	Hisarna staal	2,8		20% - 25%	-45	na 2025
basismetaleel non-ferro	Optimalisatie smeltfornuizen		0,5	tot 30%	0	nu - 2030
metaalproducten						
papier en karton	optimalisatie droogsectie met bestaande en bewezen technologie		2 - 3	ca 15%	0	nu
V&G	Adsorptiedrogen, indampen met mechanische damprecompressie		10 - 15	tot 50%	0	nu - 2030
textiel						
bouwmaterialen						
overige industrie						
algemeen	Verbeteren isolatie	1,1	20		-127	nu
	Optimalisatie stoomcyclus[1]	1,1	20		-95	nu
	Mechanische recompressie van reststoom, topdamp van destillatie					

Ook nog veel restwarmteafzet mogelijk

Opties voor ongeveer 60 PJ/jaar afzet

Indirecte CO₂-reductie van circa 3 Mton/jaar

Hernieuwbare energie

Veel opties - helaas allemaal duur

Deels ingrijpende aanpassingen vereist

	Huidige stand der techniek	Break even CO2-prijs, €/ton	Inzetbaar voor:					Vervanging huidige installatie nodig?		
			LD-stoom/ warm water	MD-stoom	HD-stoom	Fornuis	Droger	Stoom, warm water	Fornuis	Droger
Geothermie	gedemonstreerd		X					ja		
- Geothermie warmte, $\geq$ 500 meter		145								
- Geothermie warmte, $\geq$ 3.500 meter		155								
Biomassa										
- biomassagestookte vuurhaard										
a) ketel	commercieel	150	X	X	X					
b) vuurhaard voorschakelen bij WKC	commercieel	105	X	X	X			nee		
c) houtpoeder brander in fornuis	commercieel	60				X		nee		
- groen gas/biogas uit vergisting	commercieel	30 - 530	X	X	X	X	X	nee	nee	nee
- groen gas uit vergassing	gedemonstreerd	550	X	X	X	X	X	nee	nee	nee
Elektrificatie										
- stoomketel	commercieel	100 - 200	X	X				ja		
- luchtverwarmer	commercieel						X			ja
- HT-warmtepomp	gedemonstreerd		X					ja		
CCS	commercieel		X	X	X	X	X	nee	nee	nee
- Kleinere bronnen		75 - 125								
- Grotere bronnen		45 - 95								

Lastig punt: restgassen

Groot deel warmteproductie grootverbruikers o.b.v. restgassen

Restgassen integraal uit productieproces - niet te vermijden/vervangen

Alleen CO₂-reductie door CCS?

	restgassen + ov aardolieproducten		
	productie	eigen gebruik	w.v. in WKC
chemie	112	104	10
raffinage	102	89	12
subtotaal	215	193	22
basismetale ferro	51	25	3
basismetale non-ferro			
metaalproducten			
subtotaal	51	25	3
papier en karton			
V&G			
textiel			
bouwmaterialen			
overige industrie			
subtotaal	0	0	0
	266	218	24

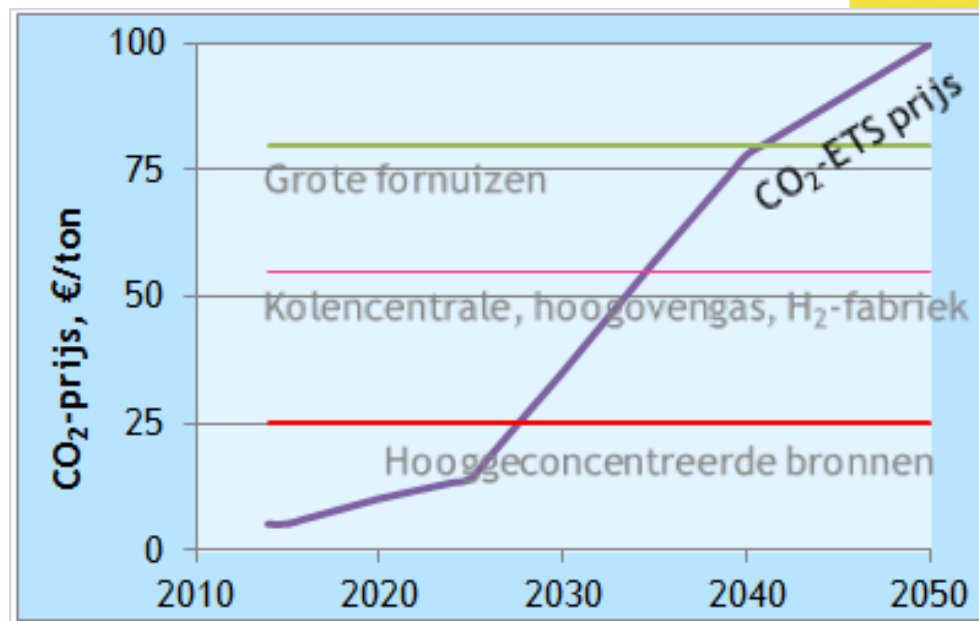
CCS: cruciaal voor reductie industriële CO₂-emissies

- Onmisbaar voor klimaatneutraal maken industriële energiegebruikers
- Kosten acceptabel - goedkoper dan veel vormen van D.E.
- Kan jaarlijks tot 30 Mton afvangen en opslaan

	Totale emissie Nederland Mton/a	Emissie per bron Mton/a	Vol% CO ₂	€/ton	Ontwikkelingsstadium
Puur (of vrijwel - EtOH, NH ₃ , PER+)	2-3	0,1-1,0	> 95%	10-20	Gangbaar
H ₂ -productie	1-2	0,5	40-70%	40-50	Demo van 1 Mton/jaar
Hoogovengas	10	2-3	25%		Pilot, techniek op demoschaal beschikbaar
Kolencentrales, hoogovengas gestookte energiecentrale	25-30	4-8	10-15%	40-50	1st of a kind 1 Mton/jaar
Grootschalige boilers en fornuizen	10-15	0,2-1,0	10-15%	60-80	Gangbaar voor < 0,2 Mton/jaar, 1 st of a kind 1 Mton/jaar

CCS voorlopig nog geen business case

- Kosten CCS in industrie nog veelal $> \text{€ } 50/\text{ton CO}_2$
- EU 2030 CO_2 -reductiedoelstelling waarschijnlijk onvoldoende om CO_2 -prijs boven $\text{€ } 50$ te krijgen voor 2030
- Volgorde CCS
  - Eerst bij hooggeconcentreerde bronnen
  - Vervolgens bij kolencentrale
  - Duurste CCS bij grote fornuizen

Samenvattend industrie

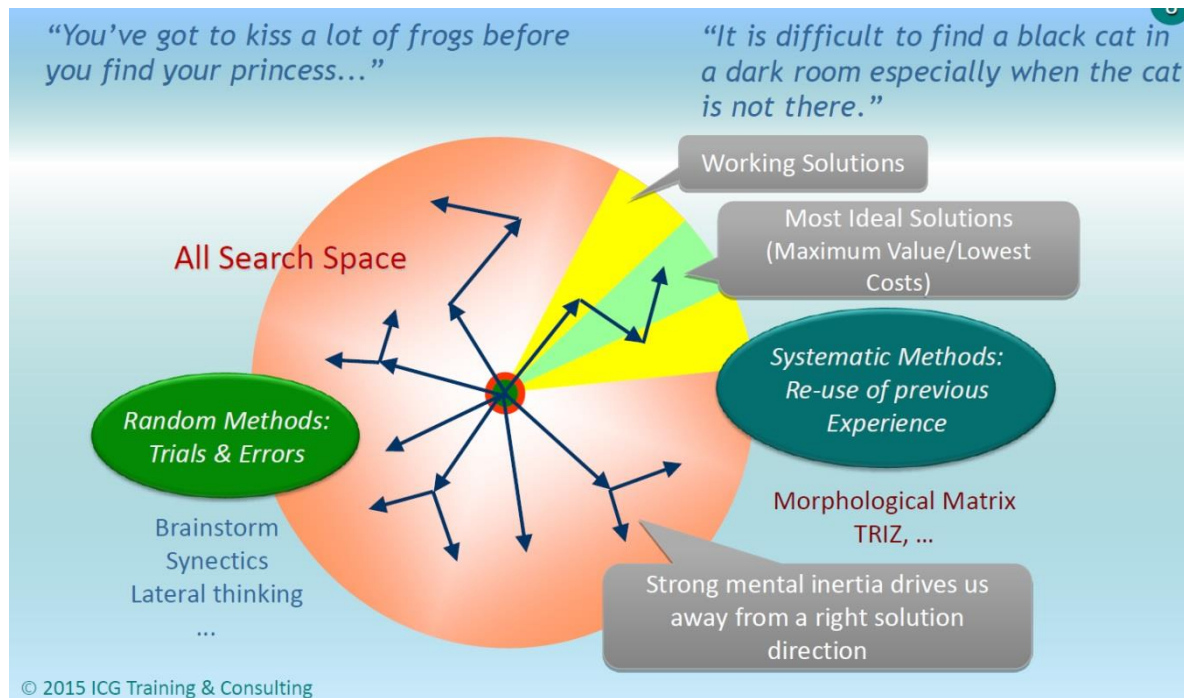
- Geen autonome significante reductie
- Eerder toename te verwachten - afschakelen WKC's
- Zijn wel opties significante besparingen en restwarmteafzet - maar vereist additioneel beleid?
  - Geen prioriteit binnen industriële bedrijven >> geen geld
- Energiegebruik voor warmtevraag deels verduurzaambaar - maar:
  - Hernieuwbaar is duur
  - Waar restgassen vrijkomen - alleen CCS?
- Energie-efficiency via innovatie! >> TRIZZ
  - Drijfveer bij techneuten

TRIZ for disruptive energy savings

Why TRIZ?

- Brainstorming does not lead to all possible solutions
- It iterates in a chaotic way and generates a solution, not the best

- So iteration to **best solutions** is required
- Need to avoid 'mental inertia'

Wat is er nodig aan marktwijzigingen?

- Vernieuwende aanpak nodig voor transitie HT-warmtemarkt
  - ETS-prijs omhoog, EU-beleid
  - Deze is voorlopig te laag voor transitie maatregelen

Mogelijkheden:

1. Hoge CO₂-prijs via minimumprijs (gelijk aan UK, € 25 per ton)
2. Biomassabeleid
  - Ketens ontwikkelen van productie biomassa t/m gebruik energie/grondstoffen
  - Business cases rond maken
3. CO₂-belasting
  - Belasting van € 50 per ton (zodat procesvernieuwing en CCS rendabel)
  - Maatregelen om concurrentiepositie niet te schaden
4. Demo's met TRIZ
  - Innovatie als leidend thema

Dank u voor de aandacht

Aanvullende info

www.ce.nl

>> energie >> industrie

>> ketenanalyse >> grondstofketens

The screenshot shows the CE Delft website with a yellow header. The navigation menu includes Home, Over CE Delft, Opdrachtgevers, Producten, Publicaties, and Nieuws. A search bar is located in the top right corner. The main content area features a large image of power lines against a sunset sky. On the left, there is a vertical menu with categories: ENERGIE, VERKEER & VERVOER, ECONOMIE, KETENANALYSE, and ONZE OPDRACHTGEVERS. Below the menu is the logo for GasTerra. The main article is titled "ECONOMISCHE KANSEN VOOR DE CIRCULAIRE ECONOMIE IN DE PROVINCIE ZEELAND" and is dated "Delft, juni 2016". The authors listed are Geert Bergsma, Sanne Nusselder, Geert Warringa, and Marit van Lieshout. A link is provided to "Meer informatie over de studie is te verkrijgen bij Geert Bergsma".